

1. Σκύφος, αγγείο που
έπιναν το κρασί. Είναι
στολισμένο με ανάγλυφα
κλαριά ελιας.

ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ

Μια ξενάγηση

Ηλέκτρα Ανδρεάδη
Αρχαιολόγος

Επιχειρώντας αυτή την ξενάγηση στον κόσμο του Λουκιανού, θα προσπαθήσω να μεταδώσω την ατμόσφαιρα της εποχής. Να εστιάσω την προσοχή στις μικρολεπτομέρειες που μας βοηθούν να αναπαραστήσουμε και να νιώσουμε τη ζωή και τη νοοτροπία των αρχαίων ανθρώπων. Όχι τόσο μεσω των πολύτιμων στημαντικών πληροφοριών που παρέχουν συνήθως τα βιβλία που περιγράφουν την καθημερινή ζωή σε μια ορισμένη εποχή, αλλά μεταβέτοντας το κεντρο βάρους στο πώς σκέφτονταν οι άνθρωποι και πώς συμπεριφέρονταν.

Πώς ένιωθαν οι μητέρες των νεαρών που είχαν μόνιμες σχέσεις με εταίρες; Τί πίστευαν ο κόσμος για τις μάγισσες; Ποιο ήταν το κομψό και το άκομψο ντύσιμο; Τί ήταν ωραίο γι' αυτούς; Πώς χαιρετιούνταν; Πώς αντιδρούσαν στις ερωτικές τους απογοητεύσεις; Πώς έδειχναν την προτίμησή τους για το αγαπημένο, πρόσωπο; Τί γνώμη είχαν για τους φιλοσόφους; Πώς γιόρταζαν τα γενέθλια; Πώς έγνεφαν για να πουν ναι ή όχι; Τί εκαναν μέσα στους ναούς τους;

Ένα πλήθος τέτοιων λεπτομερειών, που είναι όμως σημαντικότατες για την αναπάρασταση της αρχαϊκής ζωής, μας διαφέύγουν, και ο κόσμος της αρχαιοτήτας παραμένει οριστικά για μας ένας κόσμος ερειπίων ή δυσπρόσιτων – ίσως ακόμα και μεσω των μεταφράσεων – κειμένων.

Τα συμπόσια στην Αθήνα του 2ου μ.Χ. αιώνα.

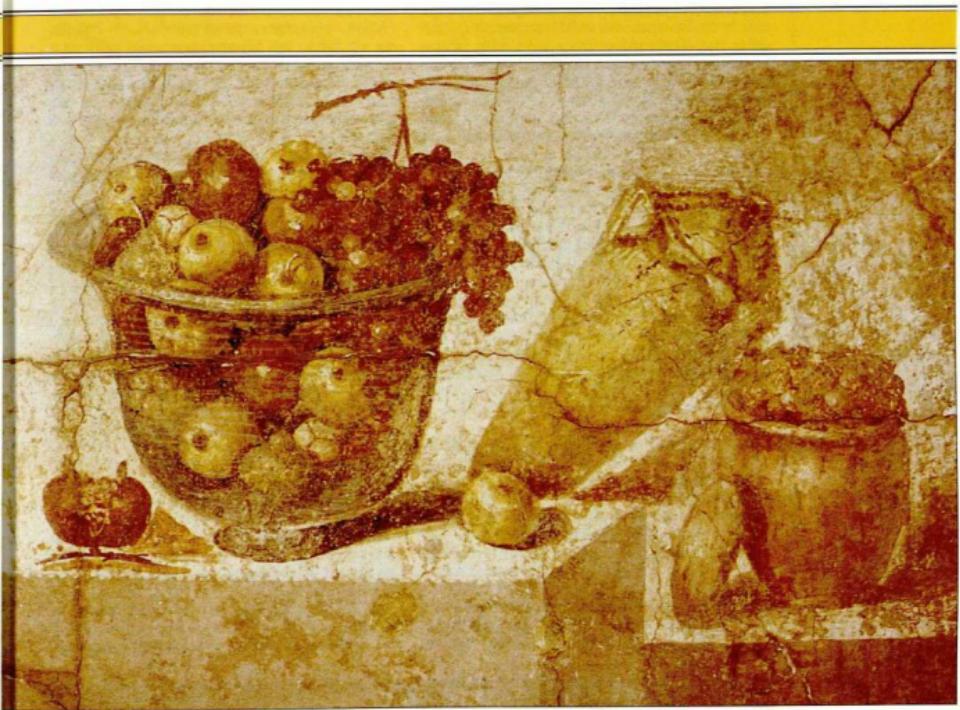
Πολλές ήταν οι ευκαιρίες για δείπνα και συμπόσια στην Αθήνα του 2ου μ.Χ. αιώνα. Γέννηση παιδιού, και ιδιαίτερα αγοριού, γενέθλια του οικοδεσπότη ή των παιδιών του, γάμοι, εορτασμός για κάποια νίκη σε αγώνες.

Ο Ανδροκλής ο Επιχάρος, για παράδειγμα, οργάνωσε ένα πολύ ωραίο συμπόσιο στον Πειραιά, για να γιορτάσει τη νίκη του στα Δασια — μια γιορτή προς τιμήν του Διος, οπου, διαβάζοντας ένα βιβλίο του, εγκώμιο για τον Ηρακλή, υπερισχύουσε του αντιπάλου του, του Διοτίμου του Μεγαρώς, που παρουσίασε ένα εγκώμιο των Διοσκούρων.

Για τους πλούσιους βέβαια τα συμπόσια αποτέλουσαν τακτική κοινωνική εκδήλωση, όπου είχαν την ευκαρία να επιδειξουν τον πλούτο τους; πολύτελη τραπέζια, χρυσά και αργυρά σκεύη, ακριβά και σπάνια φαγητά, αλλά και να παρουσιάσουν τους καινούργιους φίλους τους, γυνωστούς ανθρώπους των γραμμάτων, και να "συμφιλοσοφήσουν". Οι καλεσμένοι είχαν την ευκαρία, παρόντας το βάρος τους και να έξτασις της εικόνες που παρίσταναν και το χρυσάφι που συνδυαζόταν με την τέχνη.

Και οι προπονείσεις ριθμίζονταν από κανόνες, τόσο για τους οικοδεσπότες όσο και για τους καλεσμένους τους.

Ο καλεσμένος έπρεπε κατ' αρχήν να προετοιμαστεί καταλήλως: να λουστεί, και να φορέσει

2. Τοιχογραφία στην οποία εικονίζονται φρούτα σε γυαλίνιο αγγείο, μέλι που χρησιμεύει εκτός των άλλων και στη διατήρηση των φρούτων και μικρό πήλινο αγγείο με φράουτα σε συντήρηση.

καθαρά και κομψά ρούχα. Οι καλοί τρόποι επέβαλλαν να μη φτάσει στο σπίτι όπου ήταν προσκεκλημένος πρώτος απ' όλους, αλλά σύτε και τελευταίος. Το καλύτερο ήταν να υπολογίσει να πάει κάπου ανάμεσα (...μη πρό των άλλων ἀφίκοιο, ἀπειρόδακαν γάρ, ώσπερ καὶ ὑστατὸν ἥκειν φορτικόν...").

Στην εποχή του Λουκιανού καμιά φορά τα συμπόσια άρχιζαν πολύ αργά, λίγο πριν από τα μεσάνυχτα.

Ο οικοδεσπότης, όταν ήθελε να τιμήσει κάποιον, τον υποδέχοταν με επιστολήττα και τον ἔβαζε να ξαπλώσει σε τιμητική θέση, λίγο πιο πισω από κάποιον, κοντά σε δύο τρεις παλιούς φίλους. Γενικά η θέση του προσκεκλημένου εξαρτόταν από το αέωνα, την καταγωγή ή τη πλούτο του. Ο Λουκιανός, στους "συμποτικούς νόμους" του, προτείνει να μηγεισχύουν αυτά κατά τη διαρκεία της εορτής των Κρονίων και "κατακείσθων όπου ἄν τύχει εκαστος, δέωναί γένος ή πλούτος ὀλίγον συντελείτω ἐξ προνόμιον".

Ακολουθούσε πρόσποτε έκ μέρους του οικοδεσπότη για τον τιμώμενο ένοο: Επτούσε έναν μεγάλο σκύφο και, αφού ἐπίνε προς τιμὴν του, του τον πρόσφερε για να πιει κι αυτός. Εκείνος, αφού ἐπάνευν τον σκύφο, ἐπρεπε να απαντήσει καταλλήλως.

Η κοινωνική πείρα ήταν απαραίτητη για να κάνει κανεὶς εντύπωση στους άλλους.

Ο πότος παρατεινόταν και ἔβγαζαν πολλούς λόγους. Ακολουθούσαν διάφορα θεάματα. Υπήρχαν και γελωτοποιοί, που, ενόσω οι καλεσμένοι ἔτρωγαν, χρέευαν ἡ απηγγελλάντα στατιρικά σκώμματα για τους παρισταμένους ἡ μιμούνταν χαρακτηριστικές προφορές, π.χ. των Αιγυπτίων.

Ο οικοδεσπότης ήθελε να επιδείξει τον πλούτο του με οποιονδήποτε τρόπο. Άλλος τραγουδούσε, άλλος ἐπίαζε κιθάρα, άλλος χρεεύει. Ήθαζαν και τους γιους τους να επιδεικνύουν το παίειμο ἡ τὸν χορὸ τους, οπότε ο καλεσμένος ἐπρεπε οπωδήποτε να τους επαινέσει. Όταν δεν το ἔκανε — πράγμα που ήταν σοβαρότατα παράλειψη —, τον επανέφερε στην τάξη κάποιος δύολος ψιθυρίζοντας του ότι μόνο αυτός το παρέλειψε. Οι συνδαιτημόνες ἐπρεπε να επιδοκιμάζουν φωνάζοντας όλοι μαζί σαν διψαμένα βατράχα ("χρή οὐν χεραισίου βατράχου δίνην διψώντα κεκραγέναι...") και αμιλλώμενοι ποιος θα ακουστεί περισσότερο. Δεν ήταν ευγενικό να στηκωθεί κανεὶς και να φύγει στη μέση του συμποσίου, ιδίως όταν γινόταν προς τιμὴν του. Ἐπρεπε λοιπόν να παραμείνει ο καλεσμένος, ακόμα και όταν υπήρχαν

λόγοι ανωτέρας βίας ("τῆς γαστρὸς ἐπειγούσης") και δεν ήταν πια καθόλου ασφαλές ("καὶ οὐτὲ προεξαναστήναι σοι καλὸν οὔτε μένειν ασφαλές"). Ετσι καμά φορά ήταν πραγματική κόλαση να μένει κανείς, με τέτοιες συνθήκες, στο συμπόσιο, και ευχόταν να επέλθει κάποια καταστροφή για να διαλυθεί η συγκέντρωση: "καὶ μενέτω καὶ ἀπίτω ἔκστος ὅποταν βούληται".

Φαίνεται ότι υπήρχε αισθητρό πρωτόκαλλο που καθόριζε με ποια σειρά έπρεπε να τρώει κανείς τα φαγητά που του παρέθεταν. Οποιος δεν διέθετε τη σχετική πειραι και δεν γνώριζε "ἔφ· ὅ· τι πρώτων ἡ διέτερον τὴν χείρα ἐνεγκείν", κρυφοκοίταζε τον διπλανό του για να καταλάβει τη σωστή σειρά.

Είδος που προϋπέθετε εκλέπτυνση οικοδεσπότη και καλεσμένων θεωρούνταν το χειρόμακτρον (πετσέτα). Δεν έπρεπε κανείς να δείξει ότι του είναι άγνωστο ή ασυνήθιστο πράγμα. Δεν είχε ο καθένας ιδιαίτερο πιάτο, αλλά υπήρχε ένα στα κάθε τραπέζι το οποίο μοιράζονταν δύο μαζί. (Αρά, ένα τραπέζι για δύο άτομα).

"Ήταν της μόδας να επιζητούν την εκλήτηση σε όλα τα πράγματα, εκτός από τα πολυτελή φαγητά. Ανακάτευαν το κρασί με κρόκο και αρωμάτα, στόλιζαν στη μέση του χειμώνα το σπίτι τους με τριαντάφυλλα, ειδικά επειδή ήταν σπάνια τότε και εκτός εποχής, θεωρώντας ως ευτελές ο· τι ήταν στον καρό του και κατά φύση ("τὸ δ' ἐν καιρῷ καὶ κατά φύσιν ὡς εύτελές ὑπερφανοῦντας...").

Παραδόξως, φαίνεται ότι το "ἀποφέρειν", να παίρνει διλλαδή κανείς μαζί του φεύγοντας περισσευκάτα φαγητών, ήταν στα όρια του επι-

τρεπτού. Το απρεπές συνίστατο μόνο στο "ἀξιούν ἀποφέρειν πλείω τῶν ἄλλων", δηλαδή το να έχουν την αξιώση να πάρουν μαζί τους περισσότερα από τους άλλους, κατά που το συνθίζαν οι φιλόσοφοι, οι οποίοι συναδεύονταν από κάποιο παιδί, που, σα διαρκούς το δεῖπνο, στεκόταν πίσω τους εφοδιασμένο με ένα σακούλη.

Κατά τη διάρκεια των συμποσίων γινόταν πολύ κουτσομπολί από τα διάφορα παράσιτα που σύχναζαν στα σπίτια των πλουσιών και έβλεπαν με καχυποψία και φθόνο οποιονδήποτε καινούργιο στο περιβάλλον. Τον κατηγορούσαν ότι δεν άφησε τίποτα απ' αυτά που του σέρβιραν. Έπρεπε να τρώει κανείς κάπιτος αργά και ανόρεχτα – πάντως να μη δείχνει ότι πεινάει –, και να αφήνει πάντοτε ένα μέρος από αυτά που του σέρβιραν. Διαβάζουμε κατά λέξη τη λόγια του κουτσομπόλη της εποχής: "Οὐ γάρ εἰδες δόσα μὲν ἐπινειν, ὅπως δέ τὰ παρατεθέντα λαβῶν κατέφαγε: Ἀπειρόκαλος ἄνθρωπος καὶ λιμοῦ πλέως, οὐδ' ὄναρ λευκοῦ ποτὲ ἄρτου ἐμφρόθεις, οὐτέ γε νομαδικοῦ ή φασιανοῦ ὄντιος, ὧν μόλις τὰ στᾶ ἡμίν καταλέοιπε".

Για να πιει κανείς, έπρεπε να φωνάξει τον οινοχόο να του βάλει κρασί. Άλλα όταν επρόκειτο για τιμώμενο ξένο, ο οινοχόος είχε εντολή να μην αφήνει ποτέ το ποτήρι του αδειάν. Αν όμως δεν συγκαταλεγόταν σ' αυτή την κατηγορία, ο συνδατήμων ήταν φυσικό να ντρέπεται να καλεί συχνά τον οινοχόο, ακόμα κι οταν διψούσε, από το φαρό μήτων των περάσουν για μέθυσο, δότι δεν θεωρούνταν καθώς πρέπει να μεθάει κανείς.

Στα πλούσια σπίτια δεν ήταν σπάνιο –ίσως μά-

3. Ψηφιδωτό που παριστάνει τρόφιμα όπου φαίνεται η εκλήτηση των προϊόντων.

λιστα να αποτελούσε και τον κανόνα – οι πιο φτωχοί και οι πιο ασήμαντοι να αντιμετωπίζουν προσβλητική μεταχείριση. Το ίδιο συνέβαινε και με όποιους ήτανε πα για ενδιαφέρει τον οικοδεσπότη. Του έδιναν χειρότερη θέση, βάσοντας τον να καθίσει πάνω και δίνοντας τη θέση του σε κάποιον καινούργιο. Το χειρότερο ήταν να τον εξώσουν σε καπούς γυναί ("ές την άτιμοτάτην γυναίν εξωθεις..."). Από τη θέση εκείνη παρακολουθούσε μόνο αυτά που σέρβιραν, γιατί σ' αυτονέρθεν μόνο τα κόκαλα – κι αν έφταναν και αυτά, για να τα φάει σαν σκύλος – και σκληρά φύλλα μολύχας (που αποτελούσε φαγητό των φτωχών). Με άλλα λόγια, κινδύνευε να πεινάσει. Ουτε ολόκληρο αρ্বα του έδιναν να φάει, παρά τον ανάγκαζαν να το μιμαρτεί με άλλους.

Τα φαγήτα που έτρωγε αυτός δεν ήταν της ίδιας ποιότητας με των άλλων: σ' εκείνους που κάθονταν κοντά στον οικοδεσπότη έδιναν κότα παχιά, ενώ σ' αυτονέρθεν είτε κοποπολάκι, κι αυτό μισό, είτε σκληρή φάσα. Επρεπε να φροντίζει να τα έχει καλά με τον σερβίτορο, ώστε σταν έκοβε το καλό κρέας, είτε αγριογάρυρον είτε ελάφι, να του δοθεί ένα κομματι. Άλλως θα έπαιρνε τη λεγόμενη "μερίδιον του Προμηθέως", δηλαδή κόκαλα καλυψμένα με λίπος. Μπροστάς ακόμα και να τον προσπέρασει ο σερβίτορος που περιέφερε την πιατέλα.

Καμιά φορά μάλιστα, αν έλειπε κάτι από κάποιο σημαντικότερο πρόσωπο, έφτανε στο σημείο ο σερβίτορος να έρχεται αιφνιδίως και να παίρνει κάτι από το τραπέζι του παραμελημένου συνδαιτημόνα για να το δώσει στον άλλον, ψιθυρίζοντάς του ως δικαιολογία, "σύ γάρ ημέτερος εί"

Ούτε όμως και στο κρασί είχαν ίση μεταχείριση όλοι οι καλεσμένοι. Δεν έπιναν όλοι από το ίδιο κρασί, αλλά ούτε και όσο ήθελαν, ακόμα κι αν ζητούσαν. Οι οινοχόοι ήταν έτσι δασκαλεμένοι ώστε, σαν τους συντρόφους του Οδυσσέα, να έχουν κλείσει τα αφτία τους με κερί και να κάνουν ότι δεν ακούνε σταν τους καλούσαν να τους γεμίσουν το ποτήρι. Σε άλλους έδιναν το ποτό γλυκό και πιο καλό κρασί, και σε άλλους κρασί κακής ποιότητας. Για να μη γίνει αντιληπτό αυτό και ντροπαστεί, ο καλεσμένος φρόντιζε να πινει πάντοτε από ασημένιο ή χρυσό ποτήρι, για να μη φαίνεται το χρώμα του κρασού. Καμιά φορά μερικοί αναγκάζονταν να προφασισθούν ότι πονάει το στομάχι ή το κεφάλι τους για να πιουν από το καλό κρασί. Γενικά, όπως παραπέρει ο Λουκιανός, γίνονταν "καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα μικροπρεπῆ καὶ ἡκιστα ἐλευθέροις πρέποντα". Ο συγγραφέας καπηγορεί εκείνους που τα ανέχονταν αυτά "ὅτι μὴ ἀναστάντες οἰχονται ὅλον ὑμῖν τὸ συμπόσιον καταλίποντες".

Οι εταίρες στην Αθήνα του 2ου μ.Χ. αιώνα

Πολλές γυναίκες αναγκάζονταν να γίνουν εταίρες επειδή δεν διέθεταν άλλο πόρο ζωής. Όταν ο πατέρας, που συντρόφουσε την οικογένεια, πέθαινε νωρίς, οι φτωχές μητέρες, είτε από ματαιοδοξία είτε επειδή συχνά δεν έβρισκαν άλλη διεξόδο, μάλις οι κόρες τους μεγάλωναν λίγο, τις εξωθούσαν προς το επάγγελμα αυτό. Σπάνιες ήταν οι περιπτώσεις που

4. Ψηφιδωτό δαπέδου όπου παριστάνονται τα «ποτοφάγα» που μας οδηγούν στη γνώση των προϊστοντων διατροφής.

5. Ερως και Συγκή. Στην τοιχογραφία αυτή διαφανείται ο ερωτισμός της ελληνιστικής εποχής.

κορίτσι γινόταν εταίρα όσο ο πατέρας ζούσε ακόμα.

Η Κρωβύλη, δύο χρόνια μετά τον θάνατο του άντρα της, που ήταν ονομαστός σιδεράς στον Πειραιά και κέρδιζε αρκετά για να ζουνέ άνετα, προτρέπει την κόρη της να ακολουθήσει αυτή τη σταδιοδρομία. Τους πρώτους 7 μήνες είχαν ζήσει με τις 2 μηνες που πήραν ποιλώντας τα συνέργα της δουλειάς του, αλλά το υπόλοιπο διάστημα η Κρωβύλη με δύσκολικά καταφέρνει να συντηρήσει τον εαυτό της και την κόρη της, γνέθοντας και υφαίνοντας. Το όνειρό της ήταν να μεγαλώσει τη Κόριννα και να γίνει εταίρα για να την θρέψει την ίδια και να πλουτίσει κι εκείνη και να έχει υπηρέτριες, πολλά στολίδια και πορφυρά ρούχα. Μόλις φθάνει στην καταλήπτη ήλικια, προσποθείται να την πείσει με πολύ ρεαλιστικά επιχειρήματα ότι δεν υπάρχει άλλη λύση της φερνεί παρόμια παραδείγματα επιτυχών καριέρας και προσποθείται να τη δελεᾶσε με την υπόσχεση διάφορων δώρων. Της περιγράφει τα καθήκοντα της εταίρας λέγοντάς της ότι θα κερδίζει «συνούδα τοις νεανίσκοις ἐπὶ μισθῷ». Με αφέλεια τότε ρωτάει τη κόρη της: «Όπως η Λύρα της Δανίδας; Αλλά εκείνη είναι εταίρα!» Και ξεπούλει σε κλάματα. Η μητέρα της την παρηγορεί με τα επιχειρήματα ότι είναι πολλές οι εταίρες και βγάζουν αρκετά χρήματα. Της θυμίζει ότι η Λύρα, που άλλοτε φορούσε κουρέλια, τώρα κυκλοφορεί με χρυσαφικά και πολυτελή ρούχα και τέσσερις υπηρέτριες γιατί φαινεται, σταν έβγαιναν, τις έπαιρων άλες μαζί τους για να κάνουν μεγαλύτερη εντύπωση.

Οι εταίρες συνήθως διέθεταν κάποια υπηρέτρια, πιστή και αφοσιωμένη, που συμμεριζόταν τους ερωτικούς καμμους της κυρίας της και τη βοηθούσε στα διάφορα τεχνάσματα που χρησιμοποιούσε για να κρατήσει, να κολακεψεί ή να ανακτήσει την πελατεία της. Μερικές εταίρες γνώριζαν γραφή και ανάγνωση, άλλες όχι, και περιέμεναν τις φίλες τους να τις εξυπηρετήσουν. Ήθερν πάντως να χρεεύουν και να παιζούν αυλό.

Όταν οι εταίρες ερωτεύονταν

Όπως ήταν φυσικό, μερικές από τις κοπέλες αυτές δεν αργούσαν σε ερωτευθύνονταν κάποιον, και τότε ενεργούσαν τελείως αντιεπαγγελματικά, αρνούμενες να δεχθούν άλλους πελάτες, και μαλιστά πλουσιότερους και ικανούς να τις συντηρήσουν, ενώ ο αγαπημένος τους μπορούσε να μη διέθετε τα μέσα. Οι μητέρες τους, βλέποντας τη ζωή με άλλο μάτι, τις συμβούλευαν, μάταια ομως, να φροντίσουν και λίγο για την επιβίωσή τους και να πάψουν να κλείνουν την πόρτα τους σε όλους τους άλλους.

Απόδειξη ιδιαίτερης αγάπης θεωρούνταν να κρατήσει μια εταίρα το παιδί κάποιου και να μην το εκβέβαιε, όπως κατά κανόνα γινόταν. Η εταίρα Μύρτιον, έγκυος οκτώ μηνών, εκφράζοντας το παραπόνο της στον εραστή της, για τον οποίο νόμιζε ότι την εγκατέλειψε για να παντρευτεί άλλη, φέρνει ως επιχείρημα της δικιάς της αγάπης το ότι κράτησε το παιδί, λέγοντας ότι "μετά μικρόν παιδιοτροφείν δεήσει, πράγμα έταιρα βα-

6. Οι γυναίκες μεταχειρίστηκαν από νιαρίς τα στολίδια για να θέλγουν.

ρύτατον". Υπόσχεται μάλιστα ότι, αν είναι αγόρι, θα του δώσει το ονόμα του.

Και οι εταίρες όμως, σαν νέα κορίτσια που ήταν, τους ερωτεύονταν. Η Δροσίς, όταν έπαψε να πηγαίνει στο σπίτι της ο νεαρός Κλεινας – που από τότε που την είχε πρωτογνωρίσει δεν είχε κοινηθεί ποτέ χώρια από αυτήν –, δεν λυπτάται για επαγγελματικούς λόγους: «αλλά, όπως εξομολογείται στη φίλη της: „ἀπόλλυμαι ύπό τοῦ ἔρωτος“». Οταν έβλεπαν ότι τις παρατάει ο αγαπημένος τους, έφταναν να μιλούν και για αυτοκτονία. Η Μύρτιον λέει ότι θα κρεμιάσταν αν ο Πάμφιλος παντρεύοταν άλλη, και η Ιόσσα απειλεί να κρεμαστεί ή να πέσει στο πηγάδι, αν δεν ξαναγρίσει το νεαρός της.

Σε ανάλογες υπερβολές καταλήγουν και οι νεαροί. Ο Χαρέας απειλεί «ἀποφάρξειν ἀμφοτέρους», αν πιάσει την Μουσάριον με τον συνομήλικό του Αντιφώντα.

Μέρος της πελατείας των γυναικών αυτών ήταν πλούτοι νέοι, που φώνεται ότι κοιμόντουσαν μόνιμα στο σπίτι της αγαπημένης τους εταίρας. Είχε ο καθένας τη δική του ευνοούμενή και της ήταν αρκετά πιστος.

Η στάση γονιών και παιδαγωγών

Οι γονείς των νεαρών, οι μητέρες κυρίως, γκρίζιαν αδιάκοπα και τους ρυτουσαν κάθε τοσού ώς πότε θα ζουνει με μια εταίρα. Τους συμβούλευαν να ακολουθήσουν το παράδειγμα άλλων συνομηλίκων τους, που έβαλαν μυαλό και παντεύτηκαν. Ο Χαρίνος αρνήθηκε μια πλούτια

νύφη με προίκα 5 ταλάντων, που του πρότειναν οι γονείς του, για χάρη μιας εταίρας! Μια ισόποση προίκα χάνει και ο νεαρός Χαιρέας για τη δεκαοκτάχρονη Μουσάριον. Οι γονείς τις περισσότερες φορές αντιδρούσαν, εφταναν ακόμα και να κλειδώνουν τα για τους μέσα στο σπίτι. Άλλα τα αγόρια έβρισκαν τρόπο, με τη βοήθεια πιστών δουλών, να πηδήσουν τον αυλότοιχο και να πάνε στην αγαπημένη τους. Οταν έκαναν μέρες να φανούν στο σπίτι τους, οι γονείς τους έστεναν και τους ζητούσαν από τις εταίρες; Όμως, παράλληλα με τις μανάδες, και οι παιδαγωγοί των νεαρών αγοριών προσπαθούσαν να τα κρατήσουν μακριά από τις εταίρες, με την εύλογη δικαιολογία ότι έτσι τα οδηγούσαν σε ορθότερο τρόπο ζωής. Οι ίδιες όμως οι εταίρες κατηγορούσαν συχνά τους παιδαγωγούς ότι τα κινήτρα τους δεν ήταν και τόσο ανδιστελή, και ότι ήθελαν τα αγόρια για τον εαυτό τους.

Προτίμηση για τα αγένεια μειράκια

Οι νεαρές εταίρες προτιμούσαν, από τους άλλους πελάτες, τα αγένεια μειράκια, που συχνά τις αγαπούσαν αληθινά γιατί ήταν οι πρώτες γυναικες που είχαν γνωρίσει. Οταν η κοπέλα δεν του φερόταν καλά, ο νεαρός έκανε παράπονα στη μητέρα της. Ο Διφύλος πήγε πρωινά κλαίγοντας στη μητέρα της Φιλίνης να της παραπονεί για τη συμπεριφορά της κόρης της στο συμπόσιο της προσηγουμένης βραδίας. Και η μητέρα, λογική και προσεγγισμένη,

συμβουλεύει την κόρη της να μην παρατραβάει το σχοινί, γιατί είναι φτωχές. Της θυμίζει πώς έβγαλαν τον προηγουμένο χειμώνα χάρη στη βοήθεια του Διφίλου.

Οικονομική ενίσχυση νεαρών από εταίρες

Υπήρχαν περιπτώσεις που ο νεαρός πελάτης όχι μόνο δεν πλήρωνε αλλά και ενισχύονταν οικονομικά από την εταίρα, προς μεγάλη απελπισία της μητέρας της. Η ίδεσσα ποτέ δεν ζήτησε χρήματα ή τίποτε άλλο από τον νεαρό Λυσία, ενώ αντίθετα έχασε πολλούς πελάτες γι' αυτόν. Ο Χαιρέας, πλουσιόπαιδας και γιός Άρεοπαγίτη, ουδέποτε έδωσε στην Μουσάριον έναν οιβόλο, ούτε φόρεμα, ούτε υποδήματα, ούτε μωρό, αλλά μόνο προφάσεις και υποσχέσεις και μακροπρόθεσμες επιλογές. Της υποσχόταν πώς όταν πέθαινε ο πατέρας του και γίνονταν όλα δικά του θα την έπαιρνε νόμιμη γυναίκα του. Εν των μεταξύ όμως, του έδινε συνεχώς εκείνη για να πληρώνει το μεριδιό του στα συμπόσια, γιατί ο πατέρας του ήταν ταγκουόνης: πότε ένα δαχτυλίδι, πότε δύο λινικά περιδέραια, που στοίχιζε 2 δαρεικούς το καθένα, πότε φορέματα, πότε πολυτελή υφάσματα. Για χάρη του εδώντες έναν πλούσιο χωρικό από τις Αχαρένες (που βρωμούσε όμως τραγύλα), ο οποίος μόλις είχε πάρει χρήματα από την πώληση του κρασιού του πατέρα του και θα της έδινε 2 μνες, αλλά και τον συνομήλικο του Χαιρέα, τον Αντιφόντα, που ήταν όμορφος. Κατά τη μητέρα της, ήταν η μοναδική εταίρα που δεν είχε σκουλαρίκια και περιδέραια. Άλλη η απαντήση της Μουσάριον είναι αποστολική: οι άλλες όμως δεν είναι ευτυχέστερες απ' αυτήν.

Καλοί πελάτες

Ιδανική περίπτωση βέβαια, αλλά σπάνια, αποτελούν οι νέοι, που είναι μεν αγένειοι, αλλά έχει πεθάνει ο πατέρας τους αφίνοντάς τους κυρίους της περιουσίας του. Άλλοι καλοί πελάτες ήταν περαστικοί πλούσιοι έμποροι από διάφορα μέρη (τη Βιθυνία, π.χ.), ναυλήροι (πλοιοκτήτες), δανειστές και μισθωθόροι. Ήταν οι τελευταίοι όμως, παρόλο που κέρδιζαν αρκετά σ' εκείνους τους ταραγμένους καιρούς και γύριζαν με πλούτο και δουλώς, γίνονταν πολλές φορές ιδιαίτερα επικινδυνοί, σαν η ζήλια επιδεινώνων την τραχυτήτα που είχαν αποκτήσει με τη στρατιωτική ζωή. Ήταν καυχησάριδες και καρβντζήδες, και με τα φοβερά πολεμικά κατορθώματα που διηγούνταν τρόμαζαν κομιά φορά τις εταίρες, που τότε αρνούνταν να κομψήθων μαζί τους. Αυτό συνέβη με την Υμηνίδα, που λέει στον Αιτωλό μισθοφόρο Λεόντιχο: "Ακούσουσα μόνον, ναυτώ και φρίττω", και δεν τον δέχεται ούτε με τα διπλάσια χρήματα.

Ο Αιτωλός στρατιώτης Δεινόμαχος κόντεψε να σκοτώσει τον χωριάτη Γόργο, που τον βρήκε με την εταίρα Κολχίδα. Στη μανία του επάνω έσπασε και τους αυλόυς της αυλητρίδας! Υστέρα απ' αυτό, η Κολχίς αποφασίζει ότι στο εξής θα απο-

φεύγει τους στρατιωτικούς, που είναι όλοι τους καυχησάριδες, είτε ήσαν χιλιάρχοι είτε αρχηγοί, και σταν είναι να πληρώσουν σου λένε 'περιμένε να πάρω το μισθό'. Προτιμάει τους ναυτικούς ή τους γεωργούς.

Μια βραδίνη με μια εταίρα μπορούσε να κοστίσει από 1 ως 1.000 δραχμές. Ένας ευκατάστατος κάπως μόνιμος πελάτης θεωρούνταν μεγάλη τύχη και έλυνε για κάποιο διάστημα το οξύτατο πρόβλημα της επιβίωσής της. Οι νέοι των καλών οικογενειών, παρόλο που, για ευνόησης λόγους, συγκεντρώναν το ενδιφέρον των εταίρων, ήταν συχνά τελείωσαν αφραγκοί, αφού εξαρτώνταν οικονομικά αποκλειστικά από τον πατέρα τους, ο οποίος πολλές φορές δεν τους έδινε καθόλου χρήματα. Οι νεαροί τότε χρηματοποιούσαν διάφορα τεχνάσματα για να του αποστάσουν χρήματα, από το οποία εκείνοι που έπιανε περισσότερο στις μπτέρες ήταν η απειλή ότι θα φύγουν και θα παντρεύτουν.

Τα διάφορα δώρα

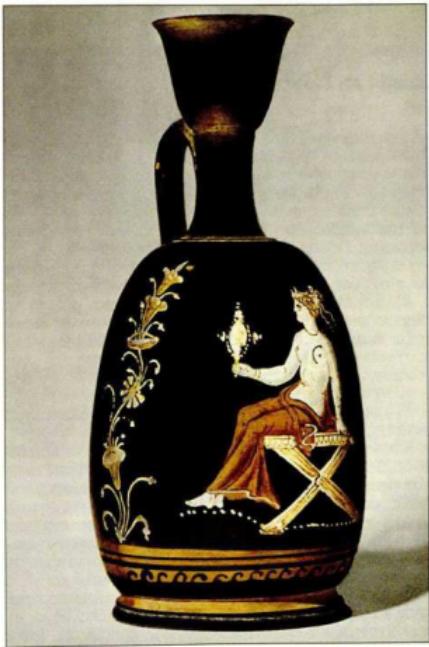
Ανιστρόφως ανάλογα με τα φυσικά προσόντα και την ηλικία των πελατών ήταν τα δώρα που χάριζαν στις εταίρες. Ο πλούσιος έμπορος από τη Βιθυνία, που είχε περάσει τα πενήντα, φαλακρός και κουστοδόντης, είχε δώσει στην Μυρτάλη ρούχα, ένα χοντρό περιδέραιο με σμαράδια, σκουλαρίκια και νέα χαλι, και της πλήρωνε επιπλέον και το νοικί.

Αντίθετα, ο νεαρός φτωχός ναύτης, τον οποίο παράτησε η Μυρτάλη για τον Βιθυνό, σ' όλο το διάστημα του δεσμού του μόνο ευτελή πράγματα μπορούσε να της χαρίσει. Αυτός, ο Δωρίων, αγανακτισμένος από την αχαριστία της, της τα απαριθμεί: υποδήματα από τη Σικιώνα των 2 δρ., (για δύο νυχτες), αλάβαστρο μύρου από τη Φαινίκη των 2 δρ., κρεμμύδι από την Κύπρο, πέντε φύρια του Νείλου και τεσσερις πέρκες, οχτώ ναυτικά παξιμάδια σε καλάθι, ένα πιβάρι με σύκα από την Καρία, επίχρυσα σανδάλια από τη Πάταρα και ένα κεφάλι τυρί από το Γύθειο. Οταν η Μυρτάλη του αντιτέλει περιφροντικά ότι όλα αυτά στοίχισαν το πολύ πέντε δραχμές, της παραπέλει: "Όσα ναύτης άνθρωπος έδυναμη μισθού έπιπλον... Ου γάρ ήρετον οι πλουτών έτυγχανον" (δεν θα κωπηλατούσα αν ήμουν πλούσιος), προσθέτοντας ότι στη μητέρα του δεν πήγε ποτέ ούτε ένα κεφάλι σκόρδο (κεφαλίδα σκόρδου).

Η αποκλειστικότητα

Ισταν κάποιος πελάτης ήθελε να εξασφαλίσει την αποκλειστικότητα, πλήρωνε ένα μεγάλο ποσό – ένα ή ακόμα και δύο τάλαντα –, ικανό για να ζήσει η εταίρα για αρκετό χρονικό διάστημα. Ο δανειστής Δημηοφών έδωσε στην Αιμπελίδα 1 τάλαντο και την είχε για 8 μηνες. Η Κροκάλη είχε ζήτησε από τον πλούσιο Αιτωλό στρατιώτη 2 τάλαντα για να την έχει μόνος του, αλλά εκείνος αρνήθηκε, χωρίς όμως να πάψει να τη διεκδικεί.

7. Νεαρή γυναικα με κάποιτρο: Η αλήθεια του Ειδώλου.

Η τήρηση βέβαια της συμφωνίας δεν μπορούσε να είναι παντού εγγυημένη. Όταν επέστρεψε ο προηγούμενος εραστής, έχοντας μάλιστα πλούτισει, η εταίρα αντιμετώπιζε μεγάλο δύλημμα. Αυτό έπαθε η Παννυχίς, που, ενώ μόλις είχε παρεί ένα τάλαντο από τον εμπόρο Φιλόδρατο, επέστρεψε από τον πόλεμο ο Πολέμας φέροντας χρυσάφι, φορέματα, δουλούς, ελεφαντοκάλα και αργυρία, που δεν μετριούνταν αλλά ψυγίζονταν με μεδινμούς. Είχε διανύσει τρέχοντας σε πέντε μέρες την απόσταση από τις Θερμοπύλες στην Αθήνα, από τη λαχάρα του να τη δει, και τώρα απειλούσε να παρατάξει ολόκληρον το στρατό του έξω από την πόλη για να την ξανακερδίσει. Εκείνη ομώς ακολούθει τελικά τη σώφρωνα συμβούλου της υποτρέπτριας της Δορκάδος και προτιμάει τον ειρηνικό έμπορο, ο οποίος μάλιστα της υπόσχεται άλλο ένα τάλαντο μόλις διαθέσει το εμπόρευμά του. Τα δύο τάλαντα αποτελούσαν ολόκληρη περιουσία, δεδομένου ότι ένα σπιτι στη Σάμο είχε πουληθεί την εποχή εκείνη για τρία τάλαντα.

"Ούτως οι μεγάλοι έρωτες γίγνονται"

Ο ζηλότυπος Γοργίας συνήθιζε να δέρνει τη Χρυσίδα, να της κουρεύει τα μαλλιά και να της σκίζει τα ρούμα. Η πολύπειρη ομώς Αμπελίς, "είκοσιν όλοις ἔτεσιν ἐταιρήσασα", προσπαθεί να πεισεί τη Χρυσίδα ότι αυτό είναι καλό, γιατί

"ταῦτ' ἀνδρός θερμοῦ" και "οὕτως οἱ μεγάλοι ἔρωτες γίγνονται". Τη συμβουλεύει πάντως να μην τον αφήσει να πιστεύει ότι την έχει μόνο αυτός, γιατί τότε "ἀπομαραίνεται πώς η ἐπιθυμία".

Υπήρχαν και απελπισμένοι έρωτες αγοριών για εταίρες. Ο νεαρός Χαρμίδης, ενώ είχε πληρώσει πέντε δραχμές στην Τρύφαινα για να κοιμηθεί μαζί της, εκλαγεί στο σπίτι της ολόκληρο το βράδυ για την Παγίδα. Ήταν επτά μήνες ερωτευμένος μαζί της, από τότε που την είχε πρωταντικρίσει στα Διονύσια, αλλά εκείνη δεν τον είχε αφήσει ποτέ να τη δει γυμνή, και επειδή δεν είχε να της δώσει 1.000 δρχ., που του ζητήσε, του έκλεισε την πόρτα και πήρε άλλον μέσα. Παρηγοριείται όμως όταν η Τρύφαινα του αποκαλύπτει ότι η Παγίδα δεν είναι εικοσι δύο χρονών, όπως του είχε πει, αλλά σαράντα πέντε, και επιπλέον φοράει περουκά, βάφει τους κροτάφους της και υποφέρει από δερματική νόσο.

Αντιζηλίες εταιρών

Δεν είναι βέβαια να απορεί κανείς που συχνά έξ-παγαν αντιζηλίες ανάμεσα σε εταίρες. Πολλές φορές η μια προσπαθεύει να πάρει τον φίλο της άλλης, και δεν δισταζεν να βγάλουν στη φόρα τα ελαττώματα των συναδελφών τους: πραγματική ήλικια, κρυφά σωματικά ελαττώματα, πε-

ρούκες ή βαμμένα μαλλιά, όπως ακριβώς έκανε και η Τρυφαίνα.

Ερωτικά φίλτρα, Θεσσαλές και Σύριες μάγισσες

Όταν τα πράγματα πήγαιναν άσχημα για μια εταιρά και έβλεπε να χάνει κάποιον πολὺ επιθυμητό πελάτη, ή όταν ήθελε να αποσπάσει κάποιον από μια άλλη συμτεχνή της, κατέφευγε στα μάγια. Αυτό έκανε, όπως υποθέτει η Θαίς, η Χρυσάριον, η μητέρα της εταίρας Γοργόνας, που ήταν μάγισσα (φαρμακή). Πότισε με ερωτικό φίλτρο τον Ακαρνάνα στρατιώτη για να τον κάνει να προσκολληθεί στην κόρη της και να εγκαταλείψει τη Θαίδα. Άλλη η Μελίτα, απελτισμένη που χάνει τον Χαρίνο, ρωτάει τη φίλη της Βακχίδα μητήρας γνωρίζει κακιά γριά Θεσσαλή μάγισσα, απ' αυτές που έχουν τη φήμη ότι με τα ξόρκια τους κάνουν κάποιον να ξαναγυρίσει σε μια γυναίκα, ακόμα κι αν τη μισεί. Θα έδινε όλα της τα φορέματα και τα χρυσαφάκια για να τον ξαναδεί να γυρίζει κοντά της και να μισήσει την αντιζήλο της Σιμήχ. Η Βακχίς γνωρίζει πράγματα μια «χρησιμή φαρμακίδα, ζύραν το γένος», που κάποτε κατάφερε να ξαναφέρει πίσω τον Φανία, που είχε τέσσερις ολόκληρους μηνες να εμφανιστεί.

Σε μάγια απέδωσε και η γυναίκα τού δανειστή Δημόφαντου το Ξαφνικό πάθος τού ἄντρα της για την Αμπελίδα. Ένων για πολύν καιρό την έβλεπε μόνο κατά διαστήματα, δινόντας μόνο 5 δραχμές. Ξαφνικά άρχισε να έμεροβραβαίζεται έξω στο πότη της κλαίγοντας και οκιζόντας τα ρούχα του. Την αληθινή έληγμη όμως μας τη δίνει η ίδια η Αμπελίδη. Απλούστατα, επειδή έβρισκε την πόρτα της κλειστή, κατελήφθη από ζηλοτυπία, «τὸ δὲ ἦν ἀρά ζηλοτυπία τοῦ φάρμακον».

Λεσβιακοί έρωτες

Πλούσιες γυναίκες με κλίση προς τον λεσβιακό έρωτα καλούσαν κι αυτές εταίρες. Η πολύ τολμηρή αφήγηση ερωτικών περιπτύξεων μεταξύ των λεσβίων Μέγυλλας και Δημηνάσσας και της εταίρας Λεάνινας διαφέρει πολύ από τους υπολοιπούς Εταίρικούς διαλόγους του Λουκιανού, γιατί είναι η μόνη περιπτώση που περιγράφεται ερωτική σκηνή, και μάλιστα μεταξύ τριών προσώπων.

Δημόσιες εμφανίσεις

Εκτός από τα Αλών, στα οποία επιτρεπόταν η παρουσία των εταιρών και κατά την κλασική εποχή, στους χρόνους του Λουκιανού αυτές μπορούσαν να συμμετέχουν και στις άλλες γιορτές (Διονύσια, Παναθήναια), ακόμα και στα Θεσμόφορια, από τα οποία αποκλείονταν παλιότερα. Μπορούσαν επίσης να κάνουν μπάνιο στα δημόσια λουτρά, μαζί με τις καθησπρέπει πλούσιες κυρίες. Η Τρυφαίνα συμβουλεύει τον Χαρμίδη να ρωτήσει τη μητέρα του για τη σωματική κατάσταση της Πάγιδας,

αν ποτέ έχει τύχει να λουστεί μαζί της. Προστάτιδα των εταιρών, όπως ήταν φυσικό, είναι η Αφροδίτη, και αυτήν επικαλούνται, κατά τον ίδιο τρόπο που ο ναύτης επικαλείται τον Ποσειδώνα (μά την Αφροδίτου, μά την Ορανίαν, προς την Κουροτρόφου). Η γιορτή της θέας, τα Αφροδίσια, ήταν η κατ' εξοχήν γιορτή των εταιρών. Συντίθιαν τότε σι ερωτευμένοι να ρίχνουν νομίσματα στα πόδια του αγάλματος της Αφροδίτης. Ο φτωχός ναύτης Δωρίων είχε ρίξει μια αστικήν δραχμή για τη Μυρτάλη. Αυτό που μας κάνει εντύπωση, διαβάζοντας τους Εταίρικους διαλόγους, είναι ότι υπήρχε αρκετό αισθήμα ανησυχίας στις εταιρίες και στους φίλους τους, ίδιως όταν ήταν νέοι. Υπήρχε επίσης αποκλειστικότητα συγχρά και από το δύο μερις, ζήλος και αρκετή φερόφροττα. Πολλές φορές επρόκειτο για ένα είδος ανεπίσημης προσωρινής συμβίωσης με τους κανόνες της και τις υποχρεώσεις της.

Ένα πρότυπο εκλεπτυσμένης εταίρας

Θα τελειώσουμε με κάτι που θα μπορούσε να αποτελεί περίοπτη από ένα είδος εγχειρίδιο της επιτυχημένης εταίρας:

Η εταίρα που έχει την αξίωση να ασκεί το επαγγέλμα της σε ένα ορισμένο επίπεδο, ώστε να κερδίσει τη γενική εκτίμηση και το θαυμασμό, πρέπει να κατέχει τους καλούς τρόπους. Να γνωρίζει καλά και να είναι ευπρέπης και όμορφη. Να είναι πρόσχαρη προς όλους χωρίς να χασκογέλαιε, μόνο να χαμογελάει γλυκά μην το κοριδιένειαν, ούτε να επισκέπτη ούτε δύο. Να μην πηγαίνει αυτή πρώτη στους άνδρες. Οταν παρευρίσκεται επί πληρωμή σε δείπνο να μη μεθάπει — για να μη γίνει γελοία και τη σιχαθούν οι άνδρες — ούτε να πέφτει με τα μουτρά στο φαγητό, αλλά να το πάνει με την άκρη των δακτύλων της. Να τρέψει σωτηρή και να μην παραγεμίζει το στόμα της. Να πίνει ήρεμα κατά διαστήματα. Να μη μιλάει παραπάνω απ' όσο πρέπει και να μην κοριδεύει κανέναν από τους παρόντες, και κυρίως να έχει μάτια μόνο γι' αυτόν που την πληρώνει. Στον έρωτα να μην κάνει τίποτα αισχρό, ούτε όμως να παραμελεί τον εραστή της, αλλά να φροντίζει να τον κάνει να την επιθυμήσει περισσότερο. Αυτές τις χρήσιμες συμβουλές δίνει μια μητέρα στην κόρη της στην αρχή της καριέρας της.

A Tour in Lucian's World

Helectra Andreadi

In this "tour" in Lucian's text the author revives the atmosphere of the Greek satirist's time, by focusing her attention to the mentality of ancient Greeks. By exploiting the second century BC text, she pictures the feelings of the mothers whose sons happened to have a certain relation with some hetairai; the public opinion about philosophers, the common customs and practices in the procedure of a symposium, as well as a number of other information, important for the representation of every-day life in Lucian's Athens.